

Drugowojenna fabryka skrzynek amunicyjnych Kurta Laskego w Lubawce

Bogactwo górskich lasów sprzyjało rozwojowi przemysłu drzewnego w dawnej Lubawce. W 1877 roku Waldemar Hesse założył w tym mieście tartak wraz z fabryką mebli, którą w 1923 roku przekształcono w spółkę akcyjną. Oprócz zestawów mebli do pokoi gościnnych powstawały tu także sypialnie fornirowane dębem, a produkcja wynosiła nawet 5000 kompletów rocznie¹. Wielki kryzys z lat międzywojennych przyczynił się do stopniowego upadku firmy, której działalność ostatecznie wygaszono w 1931 roku².

Po dojściu nazistów do władzy burmistrz miasta czynił starania o wznowienie działalności fabryki. Ostatecznie udało się to w 1938 roku, przy czym firma działała już pod nazwiskiem nowego właściciela, którym był Kurt Laske. Po wybuchu wojny fabryka produkowała na rzecz niemieckiej armii. W 1940 roku firma zatrudniała 49 mężczyzn i oprócz mebli kuchennych wytwarzała bliżej nieokreślone wyposażenie wojskowe³. W zestawieniu z 1942 roku wymieniono ją w dziale zakładów produkujących standardowy sprzęt i elementy wyposażenia dla Luftwaffe. W Lubawce miano wówczas wytwarzać szafy na narzędzia albo też podzespoły⁴.

Podaję, że w późniejszym okresie okazało się, że liczba skrzynek amunicyjnych produkowanych przez firmę Fuchs w pobliskiej Kamiennej Górze (co najmniej od 1942 roku⁵) była niewystarczająca i zdecydowano, że także i w Lubawce należy wytwarzać skrzynki na pilnie potrzebną wojsku amunicję. 1 marca 1944 roku dwie pobliskie fabryki mebli, lubawska należąca do Kurta Laskego oraz kamiennogórska należąca do Waltera Fuchsa, utworzyły tzw. wojenną wspólnotę gospodarczą⁶. Głównym celem powoływania takich wspólnot była konieczność drastycznego oszczędzania zasobów. Przymusowe łączenie fabryk wytwarzających podobne produkty pozwalało na optymalizację wykorzystania maszyn i surowców oraz zmniejszenie liczby pracowników administracyjnych.

Według zachowanych dokumentów w marcu 1944 roku firma Laskego zatrudniała 93 osoby⁷. Jednakże było to zbyt mało w stosunku do potrzeb, dlatego też po założeniu we wrześniu 1944 roku FAL Liebau, czyli obozu pracy dla kobiet będącego filią obozu koncentracyjnego Gross-Rosen, do fabryki mebli przydzielono 50 więźniarek przywiezionych tu z KL Auschwitz. W następnym miesiącu do obozu trafił kolejny transport kobiet, z którego 100 skierowano do pracy w fabryce Laskego.

Wszystkie zatrudnione tu więźniarki były Żydówkami. Zdecydowana większość pochodziła z Węgier, jednak z list obozowych wynika, że

Nagłówek papieru firmowego lubawskiej fabryki mebli Waldemara Hessego

AsL. - Gross-Rosen
F.A.L. Liebau.

Jüdinnen der Firma Laske.

Lauf Nr.	Hüftl. Nr.	Name und Vorname:	Geburtsdatum:	Ort:	Beruf:	Nac.
1.	74103	Abraham Agnes	15. 6.26	Ungvar	Haushält.	U.
2.	74109	Freistadt Sara	7. 9.26	Nagyvarad	dto.	U.
3.	74119	Goldfarb Veronika	31. 3.26	Nyiregyhaza	Schneiderin	U.
4.	74129	Opiss Rozsi	14. 9.26	Napkor	Haushält.	U.
5.	74130	Opiss Olga	28. 4.27	Napkor	dto.	U.
6.	74131	Ohrenstein Cecilia	28. 3.04	Nagyvarad	dto.	U.
7.	74132	Reich Magdalena	7. 5.26	Nyiregyhaza	Näherin	U.
8.	74133	Reich Elisabeth	20. 8.24	Nyiregyhaza	dto.	U.
9.	74134	Rosenbaum Edith	25.12.26	Rakamaz	dto.	U.
10.	74135	Rosenbaum Magdalena	19. 4.25	Rakamaz	dto.	U.
11.	74137	Szanto Ilona	14. 1.23	Kolozsvár	dto.	U.
12.	74138	Szanto Mirjam	2. 5.21	Kolozsvár	dto.	U.
13.	74141	Weiss Ilona	13. 5.28	Kisbarda	dto.	U.
14.	74142	Weiss Izabella	10. 7.25	Kisbarda	dto.	U.
15.	74143	Weiss Gizella	18. 4.19	Homok	dto.	U.
16.	74144	Weiss Margit	10. 3.07	Homok	dto.	U.

„Żydówki firmy Laske” na liście więźniarek filii KL Gross-Rosen w Liebau. Źródło: Archiwum Muzeum Gross-Rosen, sygn. MF-101-II-818, k. 64.

dwie z nich pochodziły z Polski, a jedna z Belgii⁸. Niektóre z tych kobiet tak naprawdę były jeszcze dziećmi, a najmłodsze z nich miały według dokumentów 16 lub 17 lat.

W swoich powojennych zeznaniach zatrudnione w fabryce kobiety dokładnie opisywały wykonywaną przez siebie pracę. Eran Mor, syn jednej z więźniarek z tego obozu, przeanalizował kilkanaście takich relacji. Proces produkcyjny zaczynał się od przybycia wagonami lub samochodami surowego drewna. Ciężkie i mokre pnie były rozładowywane przez więźniarki, a następnie suszone i przecinane na deski. Również tym zajmowały się kobiety, wsuwając do obrabiarki z jednej strony całe bale, a z drugiej strony odbierając surowe deski o grubości dwóch centymetrów. Te były później przycinane, a ewentualne otwory zaklejane specjalnymi wypełniaczami. Następnie gwoździami zbijano skrzynie, dodając odpowiednie okucia i zawiasy. Posługiwano się przy tym ważącą kilka kilogramów gwoździarką, którą robotnica musiała nosić w ręce przez całą dwunastogodzinną zmianę⁹.

Eran Mor natrafił też na relację więźniarki z FAL Liebau, która wspominała o dziesięcioosobowej grupie kobiet zatrudnionych w tym zakładzie „przy montażu łóżek polowych dla niemieckiej armii”¹⁰. Prawdopodobnie produkcja taka była jedynie mało istotnym dodatkiem.

Gdzie wysyłano produkowane w Lubawce skrzynki amunicyjne? Najbardziej prawdopodobne wydaje się, że skrzynki trafiały do pobliskich zakładów amunicyjnych. W przypadku okolic Kamiennej Góry pierwszym skojarzeniem będzie niewątpliwie fabryka amunicji w Antonówce, dziś dzielnicy tego miasta. Z dostępnych relacji wynika, że powstające tam pociski miały być pakowane w skrzynki z napisem „HEMALAT”, będącym skrótem od „Heeresmunitionsanstalt Landeshut”, czyli „Wojskowy Zakład Amunicji w Kamiennej Górze”¹¹.

Podejrzenie takie można podeprzeć pewnym dokumentem, który niegdyś opublikowała jedna z niemieckich gazet¹². Jest to nagłówek rachunku wystawionego przez firmę „Möbelfabrik Kurt Laske”. Co prawda nie widać tu, jakiej transakcji ona dotyczy, ale widoczne jest, kto był odbiorcą: „Heeres-Munitionstalt Landeshut”. Pozwala to wnioskować, że skrzynki amunicyjne wytwarzano właśnie dla kamiennogórskiej fabryki amunicji w Antonówce. Warto zwrócić też uwagę na zaskakującą datę wystawienia dokumentu: 7 maja 1945 roku, a więc zaledwie jeden dzień przed zakończeniem drugiej wojny światowej!

Dużym zaskoczeniem jest natomiast informacja, jaką podaje Zarządzenie Ministra Przemysłu z 1946 roku. Stwierdzono w nim, że na własność Skarbu Państwa przechodzi przedsiębiorstwo „Möbelfabrik Kurt Laske Lubawa” (użyto tu jeszcze tuż powojennej nazwy miasta), którego profil produkcji to: „wyrób części drewnianych do samolotów i śmigieł”¹³. Brak jednak jakichkolwiek innych źródeł wspominających, jakoby zakład ten w czasie wojny produkował takie elementy. Jak to wyjaśnić? Podejrzewam, że wkradło się tu pewne nieporozumienie. Otóż w 1946 roku w dawnej fabryce mebli funkcjonowała już „Wytwórnia Sprzętu Komunikacyjnego Oddział Obróbki Drzewnej”, gdzie produkowano między innymi szybowce¹⁴. Wydaje się więc, że w wykazie umieszczono przedwojenną nazwę firmy, ale profil produkcji już powojenny.

W późniejszym czasie w lubawskiej fabryce ponownie powstawały meble, aż do okresu transformacji ustrojowej, kiedy to zakład upadł, a zabudowania pofabryczne ostatecznie rozebrano. Poza fundamentami i nielicznymi zachowanymi ścianami najbardziej widocznym do dziś śladem po wytwórni jest okazały komin fabryczny.

Na koniec jeszcze jedno spostrzeżenie. Otóż wiadomo, że w czasie wojny w części zabudowań lubawskiej fabryki

Nagłówek rachunku wystawionego przez fabrykę mebli Kurta Laskego

**Komin dawnej fabryki mebli w Lubawce.
Zdjęcie: Marian Gabrowski**

mebli funkcjonowała fabryka firmy Nordland¹⁵ produkująca łańcuchy przeciwpoślizgowe na koła pojazdów¹⁶. Wynika stąd, że tak naprawdę nie do końca wiemy, gdzie przedsiębiorstwo Kurta Laskego wytwarzało skrzynki amunicyjne. Niewątpliwie dysponowało przyległym do fabryki tartakiem, gdyż w relacjach więźniarek zawarte są informacje o przecinaniu drewnianych bali na deski. Jednak czy resztę produkcji udało się zmieścić w pozostawionych firmie budynkach? Nie udało mi się dotrzeć do źródeł, które by to jednoznacznie potwierdzały.

Warto tu jednak zwrócić uwagę na fakt, że w bezpośrednim sąsiedztwie fabryki mebli funkcjonowała niegdyś firma „Drahtbundkistenwerke G.m.b.H.”, którą to nazwę na język polski można usiłować przetłumaczyć jako „Zakład Produkcji Skrzynek Wiązanych Drutem, spółka z ograniczoną odpowiedzialnością”. Przedsiębiorstwo to z pewnością funkcjonowało jeszcze w początkowym okresie wojny, gdyż opis jego wyposażenia oraz profilu produkcyjnego można poznać dzięki formularzowi, jaki 11 marca 1940 roku burmistrz Lubawki przesłał tej firmie do wypełnienia. Uzupełniony druk po 5 dniach odesłano do urzędu miasta. Zawarto w nim informację, że firma posiadała 2 maszyny parowe oraz urządzenia elektryczne o łącznej mocy 90 KM, które wymieniono tu szczegółowo. Zatrudniała 55 mężczyzn i wytwarzała zarówno wyroby tartaczne (m.in. tarcicę, deski, drewno i listwy), jak i drewniane opakowania transportowe, którymi były pudełka wiązane drutem do transportu żywności, mydła, płatków mydlanych itp.¹⁷

Nie udało mi się odnaleźć późniejszych informacji o dalszych losach tego przedsiębiorstwa. Możliwe więc, że jego zabudowania i wyposażenie zostały przejęte przez firmę Kurta Laskego. Hipotezę tę pośrednio wspiera zarówno zbieżność profilu produkcji, jak i bezpośrednie sąsiedztwo obu zakładów, jednak obecnie brak źródeł pozwalających jednoznacznie to potwierdzić.

Marian Gabrowski

Przypisy

- 1 H. Struck, *Liebaus Industrie*, [w:] „Der Wanderer im Riesengebirge”, nr 7/1927, s. 99.
- 2 M. Ruchniewicz, „*Wiek ekstremów*” w *Lubawce i okolicach (1914-1989)*, Wrocław 2019, s. 90.
- 3 Archiwum Państwowe we Wrocławiu Oddział w Jeleniej Górze, Akta miasta Lubawki, sygnatura 614, k. 88; w formularzu profil produkcji określono jako: *Küchenmöbel u. Heeresgerät*.
- 4 Bundesarchiv Berlin, sygn. RW 20/8 15, k. 223; w oryginale: *Werke zur Herstellung von handelsüblichem Gerät und Ausrüstungsgegenständen für die Luftwaffe: Laske / Liebau / Geräteschränke*.
- 5 Bundesarchiv Berlin, sygn. RW 20/8 15, k. 217.
- 6 Bundesarchiv Berlin, sygn. R 3/2006, k. 665; w oryginale: *Ab 1.3.44 Kriegsbetriebsgemeinschaft der Möbelfabriken Kurt Laske Liebau, Walter Fuchs Landeshut*.
- 7 Bundesarchiv Berlin, sygn. R 3/2006, k. 663.
- 8 Archiwum Muzeum Gross-Rosen, sygn. MF-101-II-818, k. 66.
- 9 E. Mor, *FAL Liebau, czyli kobiecy obóz pracy w Lubawce*, tłum. M. Gabrowski, Polkowice 2024, s. 69-70.
- 10 Tamże, s. 70.
- 11 J. Lubieniecki, *Tajemnicza Antonówka*, Jelenia Góra 2014, s. 12.
- 12 *Die Möbelfabrik Kurt Laske in Liebau*, [w:] „Schlesischer Gebirgsbote”, nr 12/2011, s. 371.
- 13 Zarządzenie Ministra Przemysłu z dnia 29 sierpnia 1946 roku, o ogłoszeniu pierwszego wykazu przedsiębiorstw przechodzących na własność Państwa, [w:] *Monitor Polski*, nr 94/1946, s. 14.
- 14 A. Grzelak (red.), *Lubawka, monografia historyczna miasta*, Lubawka 1991, s. 85.
- 15 M. Gabrowski, *Drugowojenna fabryka łańcuchów przeciwpoślizgowych Nordland w Lubawce – próba wskazania lokalizacji zakładu*, [w:] „Na Szlaku”, nr 5/2026, s. 16-19.
- 16 M. Gabrowski, *Drugowojenna fabryka łańcuchów przeciwpoślizgowych Nordland w Lubawce – profil produkcji*, [w:] „Na Szlaku”, nr 7/2026, s. 16-19.
- 17 Archiwum Państwowe we Wrocławiu Oddział w Jeleniej Górze, Akta miasta Lubawki, sygnatura 614, k. 89.

Karta pocztowa mająca postać skrzynki wiązanej drutem, będąca rodzajem reklamy firmy „Drahtbundkistenwerke GmbH”. Aukcję z tą interesującą kartą wypatrył Kelvin Wilson, któremu w tym miejscu bardzo dziękuje za przesłanie mi skanu tego przedmiotu